

AZ ALISPÁN ÚR VISSZATÉRÉSE

Sok furcsa és szinte hihetetlen történetet mesélt el nekem Bagó János, a lassanként haldokló régi kúria legidősebb cselédje, az udvar és a körülötte tárulkozó birtok utolsó férfiuráról, Mártonffy Elekről.

Alispán volt valamikor a megyeházán.

Aztán élete alkonyán, bús özvegységében visszavonult a birtokaira: nem is annyira gazdálkodni, mint inkább azért, hogy vadászatokba és mulatás zajától hangos éjszakákba fojtsa a „régic dicsőség” elmúlása fölött érzett vad bánatát. A korbács ekkoriban már nem működött olyan szaporán. Meg-megcsattant ugyan a kezében, de nemigen sújtott vele, mint régebben, amikor élete virágjában és hatalma teljében volt.

Bagó János félretolta vállán a szennyes csepűinget, és bőrét fehér sávként átszelő otromba forradást mutogatott. Bizony, keményen hasított valaha az alispán úr korbácsa! Dániel Miska is bizonyíthatja, akinek a jobb orcáján éktelenkedik egy sújtás nyoma, de megerősítheti Mitru Pavel is, akinek viszont a bal szeme fölött hagyott örök bélyeget Mártonffy úr „kézbelije”. Ha nem a korbács, akkor a csípős mogyorófavessző. Minden bőrhasító eszköz kezelésében nagy mester volt ám a nagyságos úr. S biztosan sújtott mind a két kezével.

De hát az az idő már elmúlt. Csupán az emléke él még. Meg a félelem, amely megborzongatja olykor az embert, ha álmatlan éjszakákon visszagondol az örökre elhantolt esztendőkre...

Ahogy Mártonffy úr lekerült az alispánságról, egyre rosszabb esztendők jártak a számára. Nemsokkal azután a földjeinek egy részét is felosztották, s az egykori hatalmas vagyomból mindössze annyi maradt, hogy ha kiállt a kőoszlopos tornácra, hunyorgó szemének tekintetével könnyen áttekinthette a birtokát. Darabig dühöngött azokra, akik szétkapkodták a földeket, de mivel semmit sem tehetett ellenük, végül azzal tromfolt vissza a mostoha időknél, hogy újabb házasságra adta a fejét.

Ezt sem gondolta volna senki, hogy hatvankét éves ősz fejével újra asszony után nézzen. Hiszen a tíz esztendő alatt, amit szomorúnak ugyan nem mondható özvegységben töltött, egyáltalán nem szenvedett asszonyhiányban. S ráadásul most legutóbb egy huszonkét esztendős hajadont vett feleségül, a vén kujon! Rákicának, az új asszonynak nem volt ugyan hozománya, viszont az apja, az egykori katonatiszt, aki a világháború befejezése után a kisvárosi kocsmák legnépszerűbb látogatójává züllött, Svájcban neveltette, persze nem a maga költségén, hanem a kiterjedt rokonság segítségével.

Rákica barna volt, fénylő fekete hajjal és mélyre kémlelő tüzes szemekkel, amelyek perzseltek, mintha az elébe bukkanó férfiak csak amolyan gyönges szárnyú, nyári esték lámpa-fény körébe sodródó lepkék lennének. A leány kacagása olykor az arany csengésére emlékeztette a régi hivatalából kikapott alispánt. Szívfájdító volt ez a kacagás: öreg a férfi, és fiatal, bohó menyecske! Mártonffy Eleknek mélyen a lelkébe nyilallott.

Hanem a megmaradt vagyont is kikezdték a bajok. Csőtől szakadt minden az öreg fejére. Gyűlt az adósság, minden esztendő, minden hónap, minden nap nehezebb gondokat érlelt. Egyszer az adóhátrálék miatt zaklatta a fiskus, máskor a bank szorongatta a kamatokért. A kamatok egyre magasabbra hágtak, a gazdaság nem győzte a versenyt. Nem voltak gépek. A napszámosok néhanapján sorbaálltak a veranda előtt az elmaradt fizetségért, és fogatlan asszonyok

szívet megható panaszkodással könyörögtek, csecsemőt szorongatva a mellükön.

Mártonffy úr azonban megadta a maga válaszát az ellene esküdtött körülményeknek: a feleségének egészséges, virgonc fiúgyermek született, s ez olyan meglepetés volt, amilyennel két előző felesége sohasem szolgált.

Bagó János, aki maga is isten tudja milyen jusson fogyasztja még a levegőt (hiszen el kell fordítani róla a szemet, olyan pusztítást vitt véghez rajta a vénség), nem emlékszik olyan zajos tivornyára, amilyent az újszülött keresztelőjén csaptak az udvarház méternyi vastag falai közt. Három napon és három éjszakan át annyit verték a kopott zongorát, hogy annak végül már kezdett megjönni a hangja.

– Kár is volt érte, hogy olyan mérhetetlen ivázzattal meg a folytonos vadászattal emésztette el az életét. Különben még most is élhetne – véli Bagó János néhai Mártonffy úrról.

Az öreg cseléd úgy képzei a maga egyszerű eszével, hogy a nagyságos úr életének egyik felét az alkohol égette meg (mivelhogy olyan irgalmatlanul szilaj seprópálinkát sehol a világon nem főztek, mint a Mártonffy úr üstjében), másik felét pedig a köszvény s a csontokat hasogató hülések gyötörték halálra. Muszáj volt tehát meghalnia, még mielőtt megünnepelhette volna születésének hatvannyolcadik évfordulóját.

Bár a nagyságos úr távozása az életből szintén nem volt holmi egyszerű séta, ahogy más közönséges halandók szoktak kiosonni ebből a búval bélelt világból – állítja Bagó János. – Mert a nagyságos alispán úr, amíg tartotta őt a hivatal, egyenlő úr volt a halállal. S azután sem akárki! Így hát alaposan megverekedtek ők ketten, kemény küzdelemben mérték össze erejüket. Hogy egyebet ne hozzon föl állítása igazolására, a vén cseléd egy történetet beszélt el.

Fél nappal az öreg úr végérvényes távozása előtt adószedni ment hozzá egy cingár fiatalember, bizonyos Faludi. (A nevét sohasem felejtik el a vidéken, s ma is ádáz hóhéreként emlegetik mindenfelé.) Meg-

jegyzendő, hogy az adóval is sok furcsaság történt az utóbbi időben. Mert amíg alispán volt Mártonffy úr, a birtoka után alig fizetett valamit a kincstárnak – most meg a megmaradt holdak adója többre rúgott, mint annak előtte a három falu határát kitevő óriási birtoké.

A nagyságos úr egyáltalán nem lobbant föl, s arcát nem öntötte el a lila harag az adószedő megjelenésén, noha az a legrosszabb pillanatban érkezett: épp amikor az öreg úr az inge ujját tűrögette, hogy birokra keljen a kaszással. Sőt, még kedves arcot is mutatott ama bizonyos Faludi előbukkanására, mint ha egyenesen örvendezett volna neki. S szaporán bólogatott: megfizeti ő az adót, már hogyan fizetné meg! Most nyomban leszámolja utolsó baniig!

A kijelentésen legjobban a vén Bagó rökönyödött meg – hallván –, mert nálánál jobban senki sem tudta, hogy egy lyukas bani sincsen a háznál. De ha nincs pénz az asztalfiában – van bor a pincében bőven! A kutyának sem kell a bor. Nem dugja erre felé az orrát még véletlenül se borkereskedő, pedig, ej, de zamatos, hamarszédítő itóka az!

Késő éjszakáig koccintgatott Mártonffy úr az adószedővel – megfeledkezve a halálról – s mindegyre szalasztotta a vén Bagót a pincébe a lopóval meg a kancsóval. Addig ittak, hogy egyszer csak az adószedőnek sürgősen ki kellett mennie az udvarra a szabad levegőre. Mártonffy úr készséggel támogatta ki a vendégét, s olyan szorosan ölelte magához, mint édes gyermekét.

Egyedül tért vissza a kísérből. Mély csend ült az udvaron. A kutyák meg se mukkantak. A vendéglátó pedig, az adófizetővé süllyedt egykori alispán, egykedvűen hajtotta álomra a fejét, olyan közömbös ábrázattal, mintha mi sem történt volna – pedig nagyon beteg volt már akkor. Tudták róla, hogy alig vonszolja elhasznált testét. Később aztán a mellét rázó rettentő köhögést is jól hallották.

Ekkor kezdődött igazi bajvívása a halállal.

A vén Bagó azok közé a kevés szerencsés halandók közé tartozott, akik látták kifordulni a nagyságos

úr szemét. Ezekben a tusakodástól heves pillanatokban állítólag kezét ökölbe gyúrva jelentette ki, hogy megmaradt birtokaiból magának az atyaúristennek sem hajlandó átengedni egy barázdányit sem, – nemhogy a banknak vagy a fiskusnak! Aki pedig szemet mer vetni a földekre, azt eligazítja ő haló poraiban is!

– Úgy tudd meg, vén Bagó, a szemed ravaszul pisolygó csillagát, hogy visszatérek én akár a pokolból is! És rendet teremtek ebben a nyomorult árnyékvilágban! Megtanítom én becsületre az embereket! Téged is!

Bagó Jánosnak még a gagyája is reszketett a dörgő szavak hallatán, s vállán megsajdult az egykori seb nyoma, olyan élesen, mintha csak most sújtott volna rá a korbács.

Elfordította a fejét, s nagyot nyelt.

Az adószedőt pedig reggel, amikor már jócskán felvirradt, arrafelé haladó parasztok szabadították ki a kertet övező kerítés tüskés drótjai közül. Olyan mesterien össze volt kötözve mindkét lába és a keze, hogy mozdulni sem tudott. A kiokádott rondaság végigfolyt a kabátja hajtókáján, s szeme olyan esdekelve könyörgött, hogy akik a drót kibogozásával foglalatostkodtak, bizvást remélték: az irgalmatlan szívű Faludi talán jobb belátásra tér, s legalábbis egyelőre abbahagyja az adóvégrehajtást...

Mialatt néhány ember az adószedő kiszabadításával foglalatostkodott, a nagyságos úrnak már tákolták-szegezték a ravatalát. Ott feküdt kinyújtózva, örök dermedtségben, de az arca olyan félelmetesen makacs és szigorú volt most is, hogy senki sem mert volna kételkedni utolsó fenyegetőzésének beváltásában. Különösen azok nem, akik közvetlen tanúi voltak a nagyságos úr halálának.

Tudták ők jól, hogy Mártonffy Elek szavának áll, mert olyan hatalma a halálnak sincs, hogy megfékezhetné őt!

Reszkessen hát a világ!

*

A vaskosan egymásnak boruló bolthajtások alatt dohos csönd és sejtelmes félhomály uralkodott a kőfalak között. A pincék rekeszeiben hordók sorakoztak, nagyság szerint, évszámokkal ellátva. Savanyú, ecetes szag ülepedett meg az üregekben, halvány, alig érzékelhető muskotályillattal keveredve.

Juli, a szolgáló gyertyát tartott a kezében. A sztearin végigfolyt a gyertyatartó nyúlánk szárán, s néha egy csepp lepottyant a pince homokos földjére.

Még két egész gyertya állt készenlétben a leány másik kezében.

Ki tudja, meddig tart ez a borszemlézés. A nagyságos asszony pedig semmitől sem irtózik jobban, mint hogy a folyton jövő-menő idegen férfiak valamelyikével sötétben találja magát.

A szolgáló baktatva lépegetett a ház asszonya meg az ügyvéd úr után; fejét kissé előreszegve, vaksin kémlelte a helyet, ahová lép, s orrát csak olyankor kapta föl, ha – egy-egy szélesebb karlendítés után – a dohos levegőn át megcsapta az ügyvéd úr csiklandó városi illata.

Juli félt. A nagyságos úr halála óta mindig viszolygott, ha a pincébe kellett leereszkednie. Pedig hárman voltak most is. De jaj, ha az ügyvéd úr egy vigyázatlan mozdulatára véletlenül kialszik a gyertya! (Ferenc elrendezte valahová az istállólámpát, s így ezekkel a nyomorult gyertyákkal kellett világítani a pince mélyében.)

Az ügyvéd egy százvedres hordót vett szemügyre:

– És ez? – bökött a hasasan pöffeszkedő hordó felé.

– Ez üres – felelte az asszony csüggedt hangon.

– Szegény férjem halála óta nem volt bor benne.

– Hát az? – mutatott át a másik oldalra.

– Sajnos, az is üres...

A férfi mutatójja bütykével megkopogtatott néhány hordót. Kongtak, mintha a föld alól válaszolna egy bús hang.

– Tehát összesen hány veder bora van a nagyságos asszonynak?

– Körülbelül kétszázötven – felelt az özvegy bizonytalanul.

Az ügyvéd bólintott:

– Kétszázötven...

Kissé eltűnődött, és számolt félhangosan:

– Annak vedre, kérem, százhusz lej...

Mártonffyné hosszú fekete pillái megrebbenek.

Meglepődött:

– Csak?

– Higgye el, nagyságos asszonyom, én a legjobb indulattal...

– Tudom, tudom!

– Távol áll tőlem a szándék, hogy becsapjam.

– Meg sem fordult a fejemben!

– Aztán meg erre a borra semmi szükség a háznál...

Úgy látszik, az özvegy mégis nehezen vált meg a boroktól, mintha azok megboldogult férje emlékét őriznék. Hallgatott.

A férfi magyarázott:

– Most elad, mondjuk, száz vedret. Tudom, hogy kitűnő fajbor.

– Az. Ritkítja párját messzi vidéken.

– Tudom... Az összesen tizenkétezer lej...

Nagy összeg. Az asszonyt csak így kimondva is csábította.

– A kisfiú miatt mindjárt nem kell aggódnia – duruzsolt a férfi, s folytatta félhangosan a számolást. – Az összeget befizeti konviktusra meg internatusi díjba. A másik száz vederből (tessék elhinni, belőlem a jóindulat beszél) részben ki lehet elégíteni az elmaradt és felgyűlt napszámokat. A bank pedig... Hát kérem, a bank...

Bizony, a bank olyan fogas kérdés volt, hogy az ügyvéd kénytelen volt teleszívni a mellét levegővel, és a szemét félig lecsukni. Egyik tenyerével egy pöfeszkedő üres hordó hasának támaszkodott.

– A bank...

Hatalmas összegekről volt szó, olyan sok pénzről, hogy itt az ügyvéd fantáziája és leleményessége is csődöt mondott. A bor meg sem kottyant a bank

szomjasan kítátott szájának: ha az ügyvéd belenézett az éhesen sötétlő fekete torokba, maga is megsédült. Inkább a végzet okát firtatta:

– Végeredményében, ha úgy vesszük, az öreg úr helyesen okoskodott, amikor fölvette azt a párszáz-ezer lejt, hogy traktort és gazdasági gépeket vásárolhasson. Mert megfelelő, modern gazdasági gépek nélkül, kézi munkával, emberi erővel ma már nem lehet győzni egy ekkora birtokot. A napszám drága, de így sem kifizetődő a parasztnak. A munka nem eléggé termelékeny, ahogy általában mondani szokták. A hiba ott történt, hogy nem lett volna szabad bankhoz folyamodnia...

A fekete női szemek csodálkozva meredtek rá:

– Mit tehetett volna?

– Földeket kellett volna eladnia – jelentette ki szárazon a férfi.

– Ó, istenem! – sikoltott föl halkán az özvegy. Ideges lett.

Az ügyvéd azonban, szép szál, frissen borotvált, minden mozdulatára vigyázó férfi, megszokott, szenvtelen hangon folytatta az üzleti tárgyalást:

– Amint már előbb is mondtam: húsz hold föld ellenében hajlandó vagyok kiegyenlíteni a bankadósságot. Ez rendkívül előnyös a nagyságos asszonynak, és engem csakis a segítő szándék vezérel. Mert a bank, ha dűlőre viszi a kérdést, váltoóvatolás esetén az egész birtokot árverésre bocsátja. Látja, ha az ön tönkremenésére spekulálnék, nem kellene egyebet tennem, minthogy kivárjam a pillanatot. Potom áron hozzájuthatnék a földekhez.

Bele kell szédülnie ezekbe a jogi formaságokba, a füle körül röpködő rideg üzleti fogalmakba! Az özvegy fejében összevissza kuszálódtak a gazdaság és az ügyletek szálai. Bármennyire is igyekszik tájékozódni, véleményeket, tanácsokat kérni a család barátaitól, nem tudja elrendezni fejében a birtokkal és az adóssággal járó sok hókuszpókuszt. Szédületéből az ügyvéd mosolya térítette magához:

– De mivel a nagyságos asszonyról van szó...
– s megvillantak ápolat, fehér fogai.

Az özvegy bőrét hideg borzongás érintette, kilúdbőrözött tőle. Hűvös volt a pince levegője, s ő mindössze egy vékony selyemsálat csavart a nyaka köré, azt is csak azért, mert amióta kivették a manduláját, érzékeny lett a torka.

– Szegény férjem! – visszhangzott az előbbi elme-futtatásra egy sóhajtással. – Neki az volt az elve, hogy mentől tovább tartani a bort. Hadd erősödjék, szilajodjék. Úgy nőtt az értéke is. – S amint ezeket mondta, váratlan mozdulattal szembefordult a mögötte pislákoló gyertyalánggal. A fény hintázni, imbolyogni kezdett, s a Rákhel orcáján halvány árnyak kergették egymást.

– Látja, ügyvéd úr. Ennyi az egész borállomány! – mutatott körbe. – Hajdanában ezer vedernyi bor is „érett” a pincében, esztendőről esztendőre. De hát...

Sóhajtva legyintett. Megfordult, s kezében csörrent a kulcs:

– Talán mehetünk...

A szolgáló kissé előrehajolva meregette a szemét: most neki kellett elől haladnia a gyertyával. Félve tapogatózott, mintha a pince sötét rejtekeiből életre kelt rémek sugdolóznának a háta mögött.

– Volt, ahogy volt – szólt az ügyvéd. – Azt mondom, tessék nyugodtan eladni a bort, az első vevőnek. Esetleg még alább száll az értéke hamarosan. Nincs értelme tartani. – S egészen közel lépett Rákcához, annyira, hogy az utolsó szavakat szinte a fülébe duruzsolta.

Az asszony érdes fekete hajszálai hozzáértek az ügyvéd ajkához. Az félig lehunyta a szemét, és tele-szívta magát az asszony illatával. Keze, mintha önkéntelen eltévedt volna a halvány pincei derengésben, alig észrevehetően megérintette a könyökig meztelen kar sima bőrét. De a következő pillanatban meg is rettent. Az érintésre az özvegy torpanva megállt, fejét hátrakapta, s merőn, meglepetve nézett szembe a tolakodóval. Arcába lehelt:

– Ha maga mondja. Igazán...

– Persze, persze – kapkodott a férfi.

– Tudja, nincs nekem egy tanácsadóm, sem a faluban, sem a vidéken. Ki is lehetne? Annyira egyedül vagyok, doktor úr... Kedves doktor úr...

És ekkor, mintegy végzetszerűen, egy kis véletlen zavarta meg a beszélgető hangok egyre fojtottabb remegését. A suttogás egyszerre abbamaradt.

És abban a pillanatban, amikor újra találkozott az ügyvéd meg az özvegy egyre bátorodó tekintete: nagy pukkanás hallzott a pince mélyéből, mint valami távoli puska lövés. A mély hang végiggurgulázott a föld alatti üregeken, haragosan és duzzogva. Az asszony villámgyorsan megperdült a sarka körül, fél kezével belekapott a sál csücskébe, s erősen a melléhez szorította.

A lélegzete is elállt.

A gyertyát tartó leány fölsikoltott, és rémületében kiejtette kezéből a gyertyatartót. Koromsötétség borult a pincére.

A zajtól és a cselédlány sikoltozásától valóságos rémület szállta meg az asszonyt. Sejtette, hogy a kis cseléd sietve veti a keresztet a sötétben.

A leány száján kiszaladt a felgyúlt rettegés:

– Jaj, ejjize a nagyságos alispán úr lelke követ minket! Édes, drága, jó istenem, szabadíts meg a kísértéstől!

...Nem történt semmi különös: az egyik hordó a bordái közt zajló erjedés folytán kilötte a dugóját, s nagyot pukkanva, hatalmas koppanással vágódott neki a pókhálós boltívnek, onnan pedig legurult a földre...

A hosszú idő óta elzárt magányban őrlődő özvegyet is megzavarta a dugó okozta csattanás. Zavarát fokozta a kis cselédlány sikoltozása és vacogó fohászkodása. Különbén is egyre képzelgett: az urát látta egy-egy pillanatra. Megjelent előtte valóságosan és élön, aztán eltűnt, semmibe veszett.

Igen jól tudta, hogy mindez csupán rossz idegállapotának a következménye, – mégsem bírt szabadulni a kízó látomásoktól. Szinte tisztán érzékelté azon a napon – a pincében végzett szemle után –, hogy az élők sorából elköltözött férje ebéd előtt az

asztalhoz ült, ahol az üzleti tárgyalásokat folytatták. Szembe az ügyvéddel foglalt helyet, s olyan szemeket meresztett az idegenre, hogy annak, ha látta volna, bizonytalansággal nyomban elakad a szava. Azt is észrevette, hogy férje nagyon túrtörteti magát, nehogy kirobbanjon a haragja. Pedig életében sohasem fékezte az indulatait, ha elöntötte a méreg. Egyszer megreccsent a faragott lábú, terebélyes ebédlőasztal. Erre a zajra is összerezzent az özvegy. Képzelmében már nemcsak látta az urát élön és egészségesen, de a hangját is hallotta, amint tanácsokat osztogató szavakkal intette:

– A bort nem szabad eladni! Az én házam mindig híres vendéglátó hely volt. Megkezdődött az őszi vadászati idény, jönnek a cimborák, a hideg behatol az ember csontjáig: s talán lőrével kergessem meg a vért a gémeredett vadászcimborák ereiben? Ördög és pokol, nem úgy menjen az, hogy csak eladjuk a bort!

Valóban, egykor hasonló módon fejtette ki a véleményét fiatal felesége előtt. Az asszony akkoriban holmi apróbb városi bevásárlásokra akart pénzt kuncyerálni, s épp a borra vetett volt szemet.

Most ismét hallja, amint az ura hozzáfűzi a hajdani intelmekhez:

– Kétszázötven veder! Az mi? Az iskola pedig még várhat a pénzzel, ördög és pokol! – Ez volt a szavajárása. – Ajánlom, hogy az én boromra ne osztogasson tanácsokat senki!

S az özvegy egy férfikezet látott feléje nyúlni az asztalon. Minden más homályba borult előtte, csak a kéz ráncosodó bőrét fogta föl a tekintete. Az ura keze! Látta, ahogy megmozdul, s a jéghideg ujjak közelednek fehér keble felé, hogy elrejtőzzenek a ruha kivágásában.

– Melegítsd meg, lelkem – hallotta a hangot. – Várhat az iskola. Várhat a bank is. A napszámosokat sem eszi meg a fene, ha később kapják kézhez a pénzüket!

Az özvegy rémülten oldalt pillantott, a metszett tükörre, amely kopott rájában függött a falon: régi,

leleményes, aprólékos munka. S a tükörben meglátta saját fehérre fakult, vértelen arcát. Remegve pattant föl ültéből, mintegy menekülve a feléje közeledő ujjak jeges érintése elől. Szavak után kapkodott:

– Szereti doktor úr a csirkét? Prézliben?

A férfi meglepődött. Észrevette, hogy a szép fiatal özvegy fülig pirult, amint a kérdést föltette neki. Szája széles mosolyra húzódott. Igazán nem számított rá, hogy ebédre is meghívják. A gyors siker föl-villanyozta, s önelégülten dörzsölgette a kezét, és fehér, szabályos fogait mutogatta.

– Elemér... – hallotta a nevét, mint bizalmas suttoágást az imádni való ajkakon. – Ugye, szereti?

Úgy meghatódott a bátortalan hangtól, hogy csak egy bólintással tudott helyeselni.

– Nyári csirkét vágok, még egészen fiatal, olyan a húsa, akár a harmat – menekült az asszony minden szavával a csendtől, a szoba bizonytalan, ijesztő hangulatától, s szeretett volna kettesben maradni a férfivel, a rémséges harmadik nélkül, aki mindegyre fölbukkant a semmiből. – Pillanat alatt elkészül. Ugye, nem siet, Elemér? – S újra elpirult, még mélyebben. – A vonatig van még két órai idő. De nem is fontos, hogy elutazzon a vonattal. Elérkezik holnap is...

Tehát marasztalja, itt akarja tartani! Hát ez igazán fölülmúlta minden reményét! Már nem elégedett meg az iménti sokat jelentő mosolygással: fölkacagott. Előhúzta a zsebóráját, fölpattintotta a fedelét, és nézegette a számlapját. Ittmaradni éjszakára? Igaz, hogy ma délutánra magához hívatott valakiket az irodába – egy csőd előtt álló kereskedőt kéne kihúzni a pácból –, de hát vigye el az ördög a szerencsétlenjét! Ennek az asszonynak egyetlen pillantása többet ér a legszebb városi boltnál! S ha ráadásul még sikerül is rábeszélne a földek eladására, az olyan főnyeremény lenne, hogy akár valamennyi folyamatban lévő perét odaadhatja érte...

Ekkor ismét nagyot reccsent a nehéz tölgyfaasztal, mintha vastag barna lapja megrepedt volna. Az asz-

szony megremegett. Úgy érezte, hogy a körülötte settenkedő képzeletbeli alak mindjárt belemarkol. Már-már kiszaladt a házból, menekülni szeretett volna... Menekülni! De hová? Hol rejtőzhetne el a halott szemei elől?

Az asztalon ökölbe szorult a kéz...

Jól emlékezett, így gyűrődtek ökölbe az ujjai, valahányszor lesújtott egy-egy megtántorodó paraszt fejére. Egyszer az egyik napszámos túl hangosan követelte a bérét, s akkor sem akart távozni, amikor a nagyságos úr kinyújtott karral ajtót mutatott neki. A paraszt a következő pillanatban beesett az asztal alá. Épp ez az asztal volt...

Az asszony aprókat lélegzett, szíve bolondul vert, gyérnek érezte a szoba levegőjét. Csak lopva mert egy pillantást rebbenteni a halott testet öltött alakja felé, ahogy kibontakozott a ködből a zongora mellett.

A zongora a sarokban állt. Régóta nem ütötte le senki a billentyűit. Mintha a Mártonffy csemete keresztelőjén örökre kijátszodtak volna belőle minden hangot...

A zongora mögött a falon hajdani bordó színére alig emlékeztető nagy darab posztóterítő feszült, díszes hímzésekkel: a hímzés selyemszájai is elvesztették már régi fényüket. A posztón át szögeket vertek a falba, azokon régi vadászkürtök függtek, amelyek valamikor takarodóra szólították a vadászatban szétzéledt, hidegtől elcsigázott cimborákat.

Egy kép vonult el álomszerűen az özvegy szemei előtt: amint a nyelvüket lógató, ziháló kopók előcsörtetnek a kürtök hívó szavára szeles, kórózizegéstől sejtelmes őszi alkonyaton.

A falon függő kürtök közül hivalkodva dudorodott ki a csikóbőrös kulacs. Ezt a Rákiával kötött házassága után nem használta többé az öreg Mártonffy, mert közben divatba jött a sokkalta praktikusabb termosz...

S milyen idegenül, siváran hangzott az ügyvéd hangja ebben a tarka képzelgésben!

– Hát kérem, más megoldást a bankkal kapcsolatban én nem ajánlhatok. – Üzleti komolysággal

magyarázgatta: – A bank kétségtelenül az egész birtokra ráteszi a kezét, amennyiben három nap alatt nem rendeződik a kamatok meg az esedékes részletek ügye. A kert fölött azzal a húsz holddal ma még lehet operálni. Hajlandó vagyok meghozni ezt az áldozatot. S ez pillanatnyi megoldásnak elfogadható. Higgye el, belőlem csak a jóhiszeműség beszél. Áldozatot hozok. Kizárólag a nagyságos asszony...

Szédítő melegség öntötte el az ügyvédet. Nagyságos asszony? Hiszen az imént a nevéen szólította őt: Elemér... Nem, nem nagyságos asszony. Rákica! Az édes, a drága, a kívánatosan szép, fekete szemű Rákica! Ejha! – s szinte csettintett a nyelvével.

Közben az asszony fantáziájától életre kelt házigazda homlokán ráncokba szaladt a bőr. Maga elé mormolt, sértődötten, dohogva:

– Húsz hold... S épp a kertek fölött... Kéne, mi?...

– Más megoldás nincs – elmélkedett az ügyvéd. – Három nap alatt okvetlen rendezni kell a bankot. Megjegyzem, vállalom a földeken fekvő terhelés teljes tisztázását, a telekkönyvi mentesítést, mindent. Persze, ellenszolgáltatás nélkül...

Az asszony látomásaiban megjelent Mártonffy a homlokát dörzsölgette. Valaha akkor produkálta így magát, ha nagyon elgondolkozott s töprengett valami fölött. Gúnyos kézlegyintéssel reagált az ügyvéd rábeszélésére:

– Majd vár a bank... Vagy talán már nem az a fránya Bozsody az igazgatója? Az én régi jó cimborám! Majd elintézi az valahogy, ördög és pokol!

Az özvegy kihúzott derékkal, dermedten ült a széken, könyökével föltámasztva gömbölyded állát. Megkövülten hallgatta a borzalmas párbeszédet. Most az ügyvéd felelt:

– A bank nem vár! Nem vár egy percet sem! Ismerem a helyzetüket. Belőlem a teljes jóindulat beszél. Ha ezt a legnehezebb problémát nem sikerül kedvezően kanalizálnunk, kénytelen leszek lemondani ügyvédi megbízatásomról...

Mártonffyné visszarettent a valóságra: újabb ijedség hasított belé. Jaj, istenem, hát ilyen aljas, hitvány fráter volna ez? Épp a legválságosabb pillanatban hagyná faképnél őt?

De a képzeletbeli alak már ismét hadonászott. Őt egyáltalán nem ijesztette meg az ügyvéd fenyegetése:

– Lemond? Visszaadja a megbízatást? Ugyan! Van még ügyvéd ezen a földkerekségen! A bank pedig várni fog! Várni fog!

Az a leányocska nyitott be halkán és óvatosan, aki előbb a pincében hordozta mögöttük a gyertyát. Lopva az asszonyára lesett, és rossz sejtelve támadt, amint annak halotthalvány orcáját és homorún feszülő derekát meglátta. Akárha kővé vált volna, úgy ült a széken.

Juli áttetszően finom porcelántálat és tányérokat szedett ki az üveges vitrinből, de olyan félénken bánt az edénnyel, hogy a legkisebb csörömpölés sem hallszott.

A doktor urat zavarba hozta a leány megjelenése. Lám, semmi biztonság ebben a szobában, bármikor reájuk nyithatnak...

Töprengve emelkedett föl székéről, és a falhoz lépett. Mellzsebéből előhúzta monokliját, és a nem egészen tisztán megvilágított képeket nézegette. Tüzetesen vizsgálgatta a ráákat és a keretükbe foglalt festményeket. Olsó reprodukciók voltak, múlt századbeli névtelen germán pingálgatók érzelgős mázolmányai: egymáshoz közel hajló fiatal pár, amint a nő virágot tűz jegyese gomblyukába. Háttérben magasba szökkenő vad sziklák. Egy másikon fehér ruhás ifjú hölgy hajol kézimunkája fölé; lábánál hatalmas fehér komondor hever, vörös nyelvét kilógatva. Minek ezeknek az értéktelen reprodukcióknak a díszes, értékes ráma?

Hanem a verandáról nyíló ajtó szemöldökfája fölött az a tizennyolcas gyönyörű agancs tartósan magára vonta az ügyvéd figyelmét. A bikát régen lőtte Mártonffy, még egészen fiatal szolgabíró és kezdő vadász korában, egy hajnali lesen a parajdi havasokban.

Az ügyvéd cipője alatt, amint odébb lépett, halkan megnyikordult a padló. Az asszony úgy látta, mintha ez magára vont volna a képzeletbeli alak figyelmét. Tekintete a félcipőre esett, s merőn és rosszállóan nézte. Finom bőrű s vékony talpú sárga félcipő. Csizma kell ide, nem félcipő meg posztó kamásli! Hátha majd nem fognak be a rozoga kocsiba, s nem küldi ki az ügyvéd urat a vasúti állomásra? S hátha azt is megtiltaná a cselédeknek, hogy fuvarost találjanak lent a faluban?! – Ettől a gondolattól ravaszdi mosolyra húzódtak Mártonffy szeme körül a ráncok...

Az agancstól jobbra, a tömör tölgyfakaszten fölött, aprólékosan kidolgozott festmény foglalta el a falat. El kell ismerni, hogy a festőnek sikerült megragadnia az arany anyagszerűséget: a különböző csatok és zsinórok természetes hatást keltettek a nézőben. A kép Mártonffyt ábrázolta díszruhában, életnagyságban, pirospozsgás, kerek orcával s hegyesre pödört hatalmas bajusszal, oldalán görbe karddal.

A monokli ismét fölkerült az ornyeregre, s az ügyvéd erősen nézte a festményt. Lábujjhegyre emelkedett, úgy szemlélte aprólékosan. S egyszerre megütődve kapta vissza a fejét: mintha megreccsent volna a szék a nagyságos alispán úr alatt.

– Nem ismer rám, ugye? Hja, kérem, ilyen legény voltam én valamikor! Na, és mit szól a díszmagyaromhoz?

A fajankó! A sárga cipős, monoklis, simára fésült városi pernahajder!

Hogy mit szól hozzá? Semmit.

Lekapta a monokliját, s kissé összerázkódott. Megjegyzés nélkül fordult vissza s foglalta el előbbi helyét az asztal mellett, miközben mellénye felső zsebe elnyelte a monoklit. Semmi különös. Az ember idegeire mennek ezek a régi kastélyok... Különben régi nemesi házakban mindenütt föltalálhatni a legkülönbözőbb korszakokból származó kétes stílusú bútorok egész tömegét meg az ősök kipingált arcmaisait.

Az asszony érezte, hogy ebből baj lesz. Remegve szorította össze sápadt ajkát. Tessék! Ugye, hogy máris elöntötte a düh az öreget!

Ez már pimaszság! – villantak meg a szemei.

Ez a kikent-kifent városi úr merészel szó nélkül hátat fordítani az ő képmásának!?

Rácsapott az asztal lapjára:

– Van még ügyvéd a világon! A bank pedig vár, ördög és pokol! Abból ön nem kóstol, kedves uram, hogy rátegye a mancsát a birtokra! Olyan nincs!

Az asszony felugrott, s valami mentegetőzésfélét rebegett: hogy ki kell néznie a konyhába... Az ebédre szánt prézlis csirke elkészítésével egy idősebb asszony szorgoskodott, aki mindig előkerült valahonnan, amikor sütni-főzni kellett a Mártonffy-háznál. Oda menekült az özvegy, az idős szakácsné védelmébe...

S alighogy kitette lábát a szobából, az ügyvéd szemé, bár nem akarta, ismét a Mártonffy képen állapodott meg, s tágranyílt pupillákkal, görcsösen kapott a torkához.

A megboldogult öregúr mintha igyekezett volna kihasználni özvegye távollétét, egyértelmű és félremagyarázhatatlan göggel szólt rá a vendégre:

– A csirke késik, amint ön is láthatja! A vonat pedig mindjárt indul! Az állomás négy kilométerre van ide. Erős trappban megteszik a lovak nem egészen félóra alatt. Tehát befogatok...

Az ügyvéd rémülten pislogott, és zavartan köhécselt, majd állát mellére csüggesztette, mintha fontolkodna. Végül úgy döntött (bár elhatározásában nem volt eléggé szilárd), hogy elfogadja a titokzatos ajánlatot, s megkéri a háziasszonyt, hámoztassa fel a lovakat. Tudta: később már hiába akarna indulni. Ezek az utolsó percek, a vonat nem vár.

Fölállt ismét, és szétnézett, hogy fölfedezze a főbelijét. Azonban váratlanul megjelent az ajtóban a Rákica sürgő-forgó, gazdasszonykodó alakja, frissen és karcsún, mint egy nagyleány.

– Jaj, ne haragudjon, hogy olyan sokáig egyedül hagytam! – mentegetőzött. – Ugye, nem haragszik

érte, Elemér? Muszáj volt kinézni a konyhára. Kérem, tegye kényelembe magát! Érezze magát otthon! Majd folytatjuk a megbeszélést ebéd után. Ami a bankadósságot illeti... Tehát maga a húsz hold ellenében hajlandó tisztázni a bankot? Fáj, nagyon fáj. Ó, ha szegény férjem hallaná, hogy én a földek eladásáról tárgyalok! Megfordulna a koporsójában! De mit tegyek? Remélem, az árvaszék is belátja a helyzet kényszerítő voltát.

Az árvaszék! Még egy bonyodalom! Annyi szaladgálással, lótás-futással jár ezeknek az összegubancolódott földügeknek az intézése, hogy az ügyvéd, ha rá gondolt, fáradtan felsóhajtott.

– Ugye, Elemér, az árvaszéket is elintézi?

Az asszony kigyúlt, kissé kacér szemekkel nézett rá, mintha nem is a legközönségesebb dolgokról beszélgetnének.

– Hogyne, hogyne! Természetesen, Rákica... – szaladt ki végre a száján. Zsebkendőt húzott ki belső zsebéből, s óvatosan törülgette a száját.

Az özvegy, mintha máris lehullott volna gyöngé vállairól a bankadósság gondja, könnyedén és őszinte kedvvel nevetgélt, megfogta a vendég karját, és a szék felé vonta, sokat sejtető kedvességgel:

– No, üljön már le! Vagy talán nőni akar? – s méricskélte a szemével, hogy mennyivel magasabb nála. Az asztalt terítéshez készítette elő. Levette róla a futót, de mielőtt összehajtogatta volna, odalegintett vele a férfihez. – Tulajdonképpen, ugye, nem is volt szándékában ma elutazni?

Összemosolyogtak. A fiatal ügyvéd alig észrevehetően meghajolt előtte, s kezével próbálta elkapni a feléje legyintő asztali futót. Nem sikerült.

Mindez, az asszony nevetgélése, a férfi felújulása valahogy nem volt elég természetes, mindketten érezték a kényszeredettséget s azt, hogy tulajdonképpen menekülnek valami elől. Mártonffy úr képzeletbeli alakja nem is váratott sokáig magára. Mérgesen fölfújta az arcát, s ősz bajusza úgy mozgott, mintha döfni akarna vele. Erélyes, ellentmondást nem tűrő hangon felkiáltott:

– A doktor úr nem óhajt ebédelni! A doktor, dokk-torr úrr! Érted? Miféle Elemér? Hogy kerül ide ez a pimasz? A doktor úr nagyon siet, nem maradhat tovább! János azonnal fogjon be, mert a doktor úr siet!

Az asszony reszketett, minden szó a szívében dobozott.

Szinte hangosan mondta ki:

– De Elek, az istenért! Miféle úri komiszkodás ez már megint? Kitenné a vendéget az utcára? Hát ezért áldoztam föl legszebb éveimet a maga öreges szeszélyeiért? Hogy most, amikor semmi oka nincs rá, ilyen komisz, bárdolatlan hangon beszéljen a vendégemmel? Elemér igenis maradni fog! Meg kell még beszélnünk a részleteket! Vagy nem maga zúdította reám ezt a kilátástalan helyzetet is?

Szeretett volna úgy nézni rá, engesztelőleg, mint régente. Attól a nézéstől mindig megenyhült az öregúr, s ordibálása dadogó mormogássá szelídült.

De hiába nézett.

Nem látott senkit.

Mártonffy Elek eltűnt.

Elszégyellte magát a képzelgések miatt. Hát micsoda asszony ő? Egy özvegy, akit az élet immár sokszor megmártogatott keserű levében, megedzett bajban és gondban, hogy még mindig ennyire rettegjen a halott ura emlékétől?! Valóban ilyen gyáva volna, nem e világra való? Hiszen egy kis életrevalósággal régen férjhez is mehetett volna!

A másik szobából neszt hallott. Megütötte a fülét. Talán csak nem a férje keresgél ott? A vadászfegyvere után kutatna?

Pedig azt a kitűnő öreg Lancastert ő az ügyvédnek szánta, ajándékol a szolgálataiért.

Az ajtócsattanásra ijedten szisszent föl:

– Lám, a cseléd nyitva hagyta! Nem fázott meg, Elemér? Észre sem vettem, hogy nem csukták be az ajtót. Vagy én hagytam nyitva? Micsoda huzat van ebben a házban!

...Az öreg Bagó János, amint künn az omladozó kerítés mellett együtt beszélgetünk, s lessük az ajtó

nyílását: hátha előlibben a ház asszonyának nyúlánk, karcsú alakja, – két sercintés között megesküszik rá, hogy látta volt Mártonffy Elek nagyságos urat, amint az ügyvéd látogatása alkalmával, amikor is elúszott az a húsz holdnyi kitűnő birtok, vállára akasztott puskával, mintha csak unaloműző portyára indult volna, a kerteken át vette az útját, hogy egy-két nyulat csővégre kapjon.

Igaz, hogy másnap, amikor befogattak az ügyvédnek, a puska egy rongyba göngyölgetve és spárgákkal jól átkötözve, ott hevert a csomagjai közt.

De hát az egészen más!

Az öreg cseléd bizonykodik. Amit ő a tulajdon szemével látott, annak igaznak kell lennie! Márpedig sohasem felejt el azt a pillanatot, amikor a nagyságos úr még egyszer, fáradtan, nehezen szedve a levegőt, megállt pihenni a kertek fölött, éppen ott, ahol annak a húsz holdnak az innenső mezsgyéje húzódott.

A régi, öreg ház kéményéből a szél dühösen tépte a füstöt. Készült az ebéd az ügyvéd úrnak, hogy a fene ott ette volna meg, mert elkaparintotta a földek leglelkét, amit pedig a helybeli parasztok is szívesen megvásárolták volna. Azóta Bagó János bá is szárazon köpköd, dohány nélkül, csak megszokásból. Sok fizetéssel tartozik neki a nagyságos asszony. Nem is tudja, hogy mennyivel. Ingyen dolgozik. Nem jut neki egy pipa dohányra sem.

Így van ez. A földeknek mindig más és más gazdájuk akad. Ha nem a bank, akkor az ügyvéd. De a szegény embert, aki robotol s törli magát egy életen át, megeheti a fene...

Állítja a kivénhedt cseléd, hogy a szél egészen az ő füléig hozta a levitézlett egykori alispán sóhajtását, amikor megállt a mezsgyén, hogy kifújja magát. Azt is látta, hogy a gondoktól rücskös homlokán simított, egyet, s hallotta, amint suttogetta: hajh, az az asszony, a szeme ponciusát! Elmúlt már harmincesztendő, de a szeme most is úgy ragyog, amint arra a szoknyája körül settenkedő, földekre spekulálgató pernahajder ügyvédre pillant, mintha gyémánt csillogna benne. Fekete haja pedig akár a bársony. Kacagása

fölveszi a versenyt az arany csörgésével! És az a hús hold... Az kellett neki... Arra vetett szemet az ügyvéd...

Mártonffy úr nehéz szívvel vágott neki a végtelenbe vesző mezőnek. Ment, egyre távolodott, alakja már-már elveszett a kékes távolban, a szürke őszi derengésben. Csak az volt még hátra, hogy megnyíljon előtte a bús őszi ég, és ő megdicsőülve belépessen a mennyek országába...

Már ahogyan azt Bagó János, az öreg cseléd elképze-
zeli...

Persze, azt ő sem kívánja, hogy a nagyságos úr visszatérjen. Vállán megsajdul a régi seb hege, odanyúl, és vakarózik. Töpreng, fontoskodik.

Isten őrizz! Ő olyant nem kíván! – bizonykodott nekem az öreg nagy komolyan.

Csókfalva, 1935